

19

JEAN-CLAUDE LARCHET

**VIAȚA ȘI OPERA TEOLOGICĂ A LUI
GRIGORIE AL II-LEA CIPRIOTUL,
PATRIARHUL CONSTANTINOPOLULUI**

Cu traducerea integrală a tratatelor

Traducere din limba franceză

MARINELA BOJIN

Traducerea tratatelor din limba greacă veche

LAURA ENACHE

Ediție îngrijită de PR. DRAGOȘ BAHRIM

Carte tipărită cu binecuvântarea

Înaltpreasfințitului

TEOFAN

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA

Iași, 2016

CUPRINS

Lista de abrevieri	9

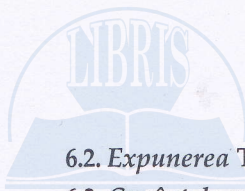
PARTEA I

I. VIAȚA LUI GRIGORIE AL II-LEA CIPRIOTUL	13
1. Anii de tinerețe și de formare (1241-1273)	13
2. De la sfârșitul studiilor până la urcarea pe scaunul de patriarh (1274-1283)	16
<i>a. Profesor și om de litere</i>	16
<i>b. Pe calea Bisericii</i>	18
3. Epoca patriarhatului (1283-1289)	24
<i>a. Urcarea pe scaunul patriarhal</i>	24
<i>b. Situația Bisericii</i>	27
<i>c. Sinodul din aprilie 1283</i>	29
<i>d. Discuțiile cu arseniții</i>	30
<i>e. Opoziția lui Ioan Vekkos</i>	31
<i>f. Al doilea sinod de la Vlaherne (1285)</i>	33
<i>g. Tomosul din 1285</i>	35
<i>h. Opoziția față de Tomos</i>	37
<i>i. Intervenția monahului Marcu și extinderea mișcării de opoziție</i>	42
<i>j. Retragera lui Grigorie și căutarea unei soluții onorabile</i>	45
4. Demisia și retragera lui Grigorie (1289-1290)	47
<i>a. Demisia lui Grigorie</i>	47
<i>b. Retragera sa</i>	49

II. SCRIERILE LUI GHEORGHE/GRIGORIE

AL II-LEA CIPRIOTUL	53
COLECȚII	53
1. Scrieri autobiografice	53
1.1. <i>Istoria vieții sale, ca scrisă de un altul [= Autobiografia]</i>	53
2. Scrisori	55
3. Scrieri literare, oratorice, pedagogice	57
3.1. <i>Culegere de proverbe, prezentate în ordine alfabetică</i>	57
3.2. <i>Chreia despre Socrate sau Din spusele lui Socrate, spre folosul cititorilor</i>	58
3.3. <i>Laudă mării</i>	58
3.4. <i>Laudă pletelor</i>	58
3.5. <i>Povestea Ifigeniei</i>	59
3.6. <i>Plângerea lui Enea la moartea lui Pindar</i>	59
3.7. <i>Fabule</i>	59
3.8. <i>Exerciții oratorice</i>	60
3.8.1. <i>Replică la Declarația a XIII-a a lui Libanios</i>	60
3.8.2. <i>Replică la Declarația a XXXIV-a a lui Libanios</i>	60
4. Panegirice	60
4.1. <i>Elogiu împăratului Mihail al VIII-lea Paleologul, noul Constantin</i>	60
4.2. <i>Elogiu împăratului Andronic al II-lea Paleologul</i>	61
5. Scrieri hagiografice	61
5.1. <i>Cuvânt de laudă Marelui Eftimie, episcopul Madytei. BHG 654</i>	61
5.2. <i>Cuvânt la Marele Dionisie Areopagitul. BHG 557</i>	62
5.3. <i>Cuvânt la Marele Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință. BHG 683</i>	63
5.4. <i>Viața și petrecerea celui între sfinți părintele nostru Lazăr Galesiotul. BHG 980</i>	63
5.5. <i>Cuvânt la Marea Muceniță Marina, purtătoarea de biruință. BHG 1169</i>	63
5.6. <i>Cuvânt la Sfântul Ioan Botezătorul. BHG 848t</i>	64
6. Scrieri teologice	64
6.1. <i>Cuvânt antiretic împotriva dogmelor hulitoare ale lui Vekkos</i>	64

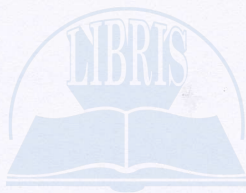

6.2. Expunerea Tomosului credinței contra lui Vekkos	67
6.3. Cuvânt de apărare a Tomosului, împotriva criticilor săi	68
6.4. Mărturisirea de credință	68
6.5. Scrisoare către împăratul Andronic al II-lea	69
6.6. Scrisoare de demisie din scaunul patriarhal	70
III. GÂNDIREA TEOLOGICĂ	73
1. Expozeu	73
a. Obiectivul	73
b. Gândirea teologică din „Cuvânt antiretic împotriva dogmelor hulitoare ale lui Vekkos”	75
c. În „Tomosul de credință împotriva lui Vekkos” (Ἐκθεσις τοῦ τόμου τῆς πίστεως κατὰ τοῦ Βέκκου)	86
d. În „Apologie” (Ἀπολογία πρὸς τὴν κατὰ τοῦ τόμου μέμψιν ἰσχυροτάτη)	91
e. În „Mărturisirea de credință” (Ὁμολογία)	94
2. Situatrea poziției teologice a lui Grigorie	98
a. În raport cu Biserica latină	98
b. În raport cu concepția lui Gheorghe Moschampan	99
c. În raport cu poziția monahului Marcu	100
d. În raport cu poziția „fotiană”	101
e. În raport cu tradiționalismul formalist	103
3. Antecedentele poziției lui Grigorie	105
a. Nichita de Maroneea	105
b. Andronic Kamateros	107
c. Nicolae de Methone	107
d. Nichifor Vlemmydes	108
e. Teodor al II-lea Lascaris	129
f. Gheorghe Akropolites	130
g. Ieromonahul Ierotei	130
h. Alte izvoare ale lui Grigorie	134
4. Raporturile concepției lui Grigorie Cipriotul cu teologia palamită	137
5. Concluzii	143

PARTEA a II-a

I. GRIGORIE CIPRIOTUL. CUVÂNT ANTIRETIC ÎMPOTRIVA DOGMELOR HULITOARE ALE LUI VEKKOS	151
II. EXPUNEREA TOMOSULUI DE CREDINȚĂ ÎMPOTRIVA LUI VEKKOS DE PREASFINȚITUL PATRIARH ECUMENIC KYR GRIGORIE AL CIPRULUI, PE CARE L-AU ATACAT UNII ȘI CĂRORA LI S-A DAT ACEST RĂSPUNS	201
III. A ACELUIAȘI PREASFINȚIT PATRIARH GRIGORIE, APOLOGIE FOARTE RIGUROASĂ ÎMPOTRIVA CRITICII FĂCUTE TOMOSULUI SĂU	221
a. Poziția teologică a lui Vekkos	223
b. Pozițiile lui Vekkos au fost respinse în Tomos	225
c. Critica lui Moschampar	225
d. Dialogul cu Moschampar	226
e. Răspunsul lui Grigorie către Moschampar	230
f. Inconsecvența poziției lui Moschampar	232
g. Inconsecvența poziției lui Vekkos	233
h. Sensul expresiei „prin Fiul” la Sfinții Părinți	233
i. Poziția lui Grigorie Cipriotul	240
j. Tâlcuirea pasajului din Sfântul Grigorie de Nyssa, Ad Ablabium, 15	243
k. Acceptarea cugetării Părinților	244
l. Sensul expresiei „manifestare”	245
m. Manifestarea și strălucirea Duhului prin Fiul sunt veșnice	248
IV. MĂRTURISIREA DE CREDINȚĂ A ÎNSUȘI PATRIARHULUI GRIGORIE CIPRIOTUL, PE CARE A DEPUȘ-O CÂND A FOST RĂZVRĂTIRE ÎMPOTRIVA LUI DIN PARTEA CLERICILOR ȘI A UNORA DINTRE ARHIEREI PENTRU SCRIEREA CELUI DINTRE EVREI MARCU SAU MAI DEGRABĂ A LUI IUDA	251
V. EPISTOLA CĂTRE ÎMPĂRATUL ANDRONIC AL II-LEA	261
BIBLIOGRAFIE	265
Indice de referințe scripturistice	281
Indice de nume proprii	283
Indice tematic	289

VIATA LUI GRIGORIE AL II-LEA CIPRIOTUL

PARTEA I

JEAN-CLAUDE LARCHET

Viata și opera teologică a lui Grigorie al II-lea Cipriotul, Patriarhul Constantinopolului

Grigorie al II-lea Cipriotul s-a născut în 1241 în insula Cipru, stăpânită în acea vreme de prinții de Lusignan, care domneau aici din 1192¹. Părinții lui erau greci și, la fel ca strămoșii lor, avuseseră funcții importante și mari averi mai înainte ca insula să fie ocupată de francezi, după care situația lor ajunge să fie una modestă.

După studiile primare, străbătute cu ușurință și încheiate în mod precoce, a fost trimis, la vârsta de nouă ani, să-și continue învățătura la Nicosia, într-o școală franceză, deschisă de curând de arhiepiscopul roman. Predarea se făcea în limba latină. Grigorie a învățat cu greu această limbă care i se părea „stranie

¹ Pentru acești ani ai vieții sale, *Autobiografia sa* (ed. J. Lamsere, pp. 177-237) constituie principala sursă de informație. A se vedea și următoarele cărți: F. Cavat, „Georges de Chypre”, *DHGE*, VI, 1926, col. 1231; A. J. Sotiri, *Gregory of Cyprus: A Study of Church and Culture in the thirteenth Century Byzantium*, Londra, 1979, pp. 41-61; A. Pavlou, *Crisis in Byzantium. The Filioque Controversy in the Patriarchate of Gregory II of Cyprus (1241-1269)*, Crestwood, 1997, pp. 37-41; J. Pérez-Martin, *El patriarca Gregorio de Chipre (ca. 1240-1260) y la transmisión de los textos eclesiales en Francia*, Madrid, 1996, pp. 1-7.

² A se vedea M.-L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre sous le règne des princes de la Maison de Lusignan*, Paris, 1861.

I

VIAȚA LUI GRIGORIE AL II-LEA CIPRIOTUL

1. Anii de tinerețe și de formare (1241-1273)¹

Gheorghe (viitorul Grigorie al II-a) Cipriotul s-a născut în 1241 în insula Cipru, stăpânită în acea vreme de prinții de Lusignan, care domneau aici din 1192². Părinții lui erau greci și, la fel ca strămoșii lor, avuseseră funcții importante și mari averi mai înainte ca insula să fie ocupată de franci, după care situația lor ajunge să fie una modestă.

După studiile primare, străbătute cu ușurință și încheiate în mod precoce, a fost trimis, la vârsta de nouă ani, să-și continue instruirea la Nicosia, într-o școală francă, deschisă de curând de arhiepiscopul roman. Predarea se făcea în limba latină. Gheorghe a învățat cu greu această limbă care i se părea „stranie

¹ Pentru acești ani ai vieții sale, *Autobiografia* sa (ediția Lameere, pp. 177-187) constituie principala sursă de informație. A se vedea și următoarele sinteze: F. CAYRÉ, „Georges de Chypre”, *DThC*, VI, 1920, col. 1231; A. J. SOROKO, *Gregory of Cyprus: A Study of Church and Culture in late thirteenth Century Byzantium*, Londra, 1979, pp. 44-61; A. PAPADAKIS, *Crisis in Byzantium. The Filioque Controversy in the Patriarchate of Gregory II of Cyprus (1283-1289)*, Crestwood, 1997², pp. 37-41; I. PÉREZ-MARTÍN, *El patriarca Gregorio de Chipre (ca. 1240-1290) y la transmisión de los textos clásicos en Bizancio*, Madrid, 1996, pp. 1-7.

² A se vedea M.-L. DE MAS LATRIE, *Histoire de l'île de Chypre sous le règne des princes de la Maison de Lusignan*, Paris, 1861.

și imprecisă", necesară însă mai ales pentru învățarea gramaticii și a noțiunilor elementare ale logicii aristotelice. Pentru că nu progresa așa cum și-ar fi dorit, având – după cum însuși spune – o fire independentă și nu foarte amatoare de efort susținut, nevoind nici să meargă până la capăt în însușirea acestei culturi, nici să renunțe cu totul la studii, la vârsta de cincisprezece ani, adică în 1256, se întoarce în sânul familiei; aici alege mai curând activitățile plăcute, decât studiile, care nu puteau fi continuate în limba greacă. Dorind să fie trimis la Niceea, socotită a fi asemenea vechii Atene, unde predau pe atunci o mulțime de mari învățați³, se lovește de împotrivirea părinților, care doreau să-l țină alături de ei. Atunci se hotărăște să fugă de acasă, se ascunde într-o corabie care mergea la Ptolemais (Saint-Jean d'Acres) și, după mai multe escale, ajunge la Efes.

Imediat încearcă să-l întâlnească pe Nichifor Vlemmydes (1197–câtre 1269/1272)⁴, considerat drept cel mai mare învățat

³ După ocuparea Constantinopolului în 1204 de către latini, Niceea devenise capitala politică și intelectuală a Imperiului bizantin. A se vedea C. Foss, *Nicaea. A Byzantine Capital and its Praises*, Brookline MA, 1996, pp. 64-73.

⁴ A se vedea E. TRAPP, H.-V. BEYER, R. WALTHER și K. STURM-SCHNABEL, *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, fasc. 1-6, Viena, 1976-1982 (pe care de aici înainte îl vom prescurta PLP), nr. 2897. Nichifor Vlemmydes, la cererea împăratului Ioan III Dukas Vatatzes, a predat la Niceea, aproape zece ani (1237/1238-1248), la curtea imperială, în ceea ce poate fi considerată drept singura școală superioară a Imperiului în acea perioadă; i-a avut ca elevi pe Gheorghe Pachymeres, pe viitorul împărat Teodor II Laskaris și pe Gheorghe Akropolites, viitorul profesor al lui Gheorghe și viitorul logotet (prim-ministru) al lui Mihail al VIII-lea Paleologul. În 1249 el preia conducerea Mănăstirii Emathia, întemeiată de el în preajma Efesului, căreia îi adaugă o școală rezervată celor care se pregăteau să devină monahi (L. BRÉHIER, „L'enseignement classique et l'enseignement religieux à Byzance”, *Revue d'histoire et de philosophie religieuses*, 21, 1941, pp. 66-67; *La Civilisation byzantine*, Paris, 1970², p. 401; J.A. MUNITIZ, „Introduction” în Nikephoros BLEMMEYDES, *A Partial Account* (Spicilegium Sacrum Lovaniense. Études et documents 48), Leuven, 1988, pp. 20-26). Pentru o sinteză recentă a vieții lui Vlemmydes, a se vedea M. STAVROU, „Introduction” în Nicéphore BLEMMEYDES, *Œuvres théologiques*, t. I., SC 517, pp. 35-52; referitor la Vlemmydes ca savant și pedagog, a se vedea *ibid.*, pp. 58-70.

al timpului, dar toți îl descurajează, înfățișându-l pe acesta ca pe un personaj inaccesibil, rigid, trufaș, care nu va catadicsi să-l primească. Părăsește Efesul și petrece șase luni grele, încercând să găsească mijloace financiare pentru a-și continua studiile. Urmează chiar de-a lungul Traciei armata împăratului Mihail VIII Paleologul (1259-1282), pornită la recucerirea Constantinopolului, dar pentru că nu obține de la prinții care o comandau banii de care avea nevoie, se întoarce din drum și pornește către Niceea, unde ajunge în 1260. Învățământul de aici nu corespundea speranțelor sale; se limita la gramatică și retorică, predate și acestea în mod formal și superficial. Dezamăgit pentru că nu putea să afle în acest loc un răspuns la căutarea adevărului, se gândește să se întoarcă în locul său de baștină, dar nu avea banii necesari. Se duce atunci la Constantinopol, care fusese recucerit de Mihail VIII și, în 1267, se alătură unui grup de tineri care urmau cursurile predate de marele logotet Gheorghe Akropolites (1217-1282)⁵, pe care împăratul îl însărcinase cu crearea în capitală a unui învățământ superior de calitate⁶. La școala lui învață geometria lui Euclid, aritmetica lui Nicomah din Gerasa și filosofia lui Aristotel. La retorică are rezultate slabe, mai ales pentru că era mai puțin interesat de această materie pe care o socotea superficială, decât de filosofia Stagiritului, pe care îl admira ca pe nimeni altul. Dar atins în amorul propriu de ironiile colegilor, începe să studieze cărțile celor mai vechi și iluștri retori, atras de puritatea stilului lor. Începe de-acum să compună în stilul lor, trezește admirația colegilor, ajungând chiar un model pentru ei. La vârsta de treizeci și trei de ani își întrerupe studiile începute pe când avea douăzeci și șase de ani.

⁵ PLP 518.

⁶ A se vedea C.N. CONSTANTINIDÈS, *Higher Education in Byzantium in the Thirteenth and Early Fourteenth Centuries (1204-ca. 1310)*, Nicosia, 1982, pp. 31-49.

2. De la sfârșitul studiilor până la urcarea pe scaunul de patriarh (1274-1283)

a. Profesor și om de litere⁷

După aceste studii, Gheorghe devine profesor, poate ca asistent apoi succesor al lui Gheorghe Akropolites⁸, sau poate într-o școală particulară întemeiată de acesta din urmă⁹, apoi la universitatea imperială, condusă de acesta¹⁰. A avut drept elevi pe Teodor Muzalon (+1294), care va ajunge mare logotet¹¹, pe Nichifor Chumnos (către 1260 – 1327), viitorul *mesazon*¹², pe Manuel al Neocezarei, viitorul *protasekretis*¹³, Teodor Xanthopoulos (+ către 1235)¹⁴, Ioan Glykys (+ pe la 1319)¹⁵ și poate

⁷ A se vedea F. FUCHS, *Die höheren Schulen von Konstantinopel im Mittelalter*, Leipzig, 1928, p. 58; J. VERPEAUX, *Nicéphore Choumnos, homme d'État et humaniste byzantin (ca 1250/1255-1327)*, Paris, 1959, pp. 29-33; A.J. SOPKO, *Gregory of Cyprus: A Study of Church and Culture in late thirteenth Century Byzantium*, Londra, 1979, pp. 62-65, 179-203; C.N. CONSTANTINIDES, *Higher Education in Byzantium in the Thirteenth and Early Fourteenth Centuries (1204-ca. 1310)*, Nicosia, 1982, pp. 31-49; idem, „Georges of Cyprus as a Teacher”, *Πρακτικά τοῦ Β' Διεθνoῦς Κυπριολογικοῦ Συνεδρίου*, t. II, Nicosia, 1986, pp. 431-439; I. PÉREZ-MARTÍN, *El patriarca Gregorio de Chipre (ca. 1240-1290) y la transmisión de los textos clásicos en Bizancio*, Madrid, 1996, pp. 7-8; S. KOTZABASSI, *Die handschriftliche Überlieferung der rhetorischen und hagiographischen Werke des Gregor von Zypern*, Wiesbaden, 1998, p. 2.

⁸ A se vedea A.J. SOPKO, *Gregory of Cyprus: A Study of Church and Culture in late thirteenth Century Byzantium*, Londra, 1979, p. 63; C.N. CONSTANTINIDES, „Georges of Cyprus as a Teacher”, p. 433.

⁹ A se vedea A. DUCCELLIER, *Byzance et le monde orthodoxe*, Paris, 1986, p. 400.

¹⁰ A se vedea L. BRÉHIER, *Les Institutions de l'empire byzantin*, Paris, 1970², p. 387; S. MERGIALI, *L'Enseignement et les lettrés pendant l'époque des Paléologues (1261-1453)*, Atena, 1996, p. 18.

¹¹ A se vedea PLP 19439.

¹² A se vedea PLP 30961.

¹³ A se vedea PLP 20094.

¹⁴ A se vedea PLP 20816.

¹⁵ A se vedea PLP 4271.

pe Maxim Planoudes († 1305), viitorul traducător al Fericitului Augustin¹⁶.

În această vreme își scrie lucrările pedagogice și literare (multe dintre ele fiind însă redactate în ultimii ani de studii). Cele din urmă sunt puține, din pricina sănătății sale fragile (de atunci și până la sfârșitul vieții sale a avut parte de multe boli și de repetate dureri de cap), dar și pentru că, iubind cărțile, dar neavând bani ca să le cumpere, a petrecut mult timp copiindu-le pe cele dorite¹⁷. Recent au fost descoperite aceste copii ale sale, și astfel s-a putut face o listă destul de lungă cu autorii și scrierile reproduse de el, care ne oferă o cunoaștere precisă a conținutului bibliotecii sale, a centrelor sale de interes și a amplitudinii culturii sale: Aristotel, Platon, Demostene, Aelius-Aristide, Homer, Teocrit, Sofocle, Aristofan, Euripide, Oppian, Eschin, Sinesiu de Cyrene, Filon, Plutarh, Xenofon, Procopiu de Cezareea, Tucidide, Lucian, Strabo, Grigorie de Nazianz. Această muncă de copist, săvârșită în mare parte în timpul anilor de studiu, a fost fără îndoială continuată și ulterior¹⁸.

Ca profesor, Gheorghe a fost un critic sever al maeștrilor recentți din timpul său, care au corupt arta oratoriei, și, în același timp, un apărător înflăcărat al elenismului și aticismului¹⁹, militând neostenit pentru întoarcerea la autorii antici, prezentați ca modele elevilor săi, dedicându-se el însuși – ca exemplu

¹⁶ A se vedea PLP 23308.

¹⁷ Referitor la Gheorghe al Ciprului ca bibliofil, a se vedea A. J. SOPKO, *Gregory of Cyprus: A Study of Church and Culture in Late thirteenth Century Byzantium*, Londra, 1979, pp. 185-186b.

¹⁸ Referitor la copistul Gheorghe Cipriotul și relația sa cu autorii antici, a se vedea I. PÉREZ-MARTÍN, „À propos des manuscrits copiés par Georges de Chypre (Grégoire II), Patriarche de Constantinople (1283-1289)”, *Scriptorium*, 46, 1992, pp. 73-84; *El patriarca Gregorio de Chipre (ca. 1240-1290) y la transmisión de los textos clásicos en Bizancio*, Madrid, 1996; S. KOTZABASSI, *Die handschriftliche Überlieferung der rhetorischen und hagiographischen Werke des Gregor von Zypern*, pp. 5-9.

¹⁹ A se vedea *Autobiografia*, ed. Lameere, pp. 186-187.

GRIGORIE CIPRIOTUL
CUVÂNT ANTIRETIC ÎMPOTRIVA
DOGMELOR HULITOARE ALE LUI VEKKOS
PARTEA A II-A

**Grigorie al II-lea Cipriotul,
Patriarhul Constantinopolului**

*Tratate teologice despre
purcederea Duhului Sfânt*

traducere din limba greacă veche de Laura Enache

¹ Traducere după textul grec editat de Ionin Th. Sophic Kier (s. 191-192) în LAURENŢI (Ed.), *La vie et l'œuvre théologique de Georges Grégoire II de Cyrène* (1241-1290) patriarche de Constantinople, Carr-Paniz, 2012, pp. 166-170.

² Auzan: G. Filde, I, 6.

I

GRIGORIE CIPRIOTUL CUVÂNT ANTIRETIC ÎMPOTRIVA DOGMELOR HULITOARE ALE LUI VEKKOS

Cuvânt antiretic al lui Gheorghe Cipriotul împotriva dogmelor hulitoare ale lui Vekkos, publicat înainte de a urca în scaunul patriarhal prin voia lui Dumnezeu¹

1. Eu nu mă mir, iubite, dacă cineva, om simplu fiind, este atras spre ceea ce pare adevărat de cei care mânuiesc cuvântul. Fiindcă faptul că nu poate, nici dacă ar vrea, să discute asemenea lucruri, prin întorsături de cuvinte și ghicituri², este suficientă scuză. Dar când cineva, pare să fie educat și puternic în pricepere, încât poate să-i desăvârșească și pe alții este înșelat de aparențe, atunci acela nu este cu nimic mai bun în a deosebi adevărul de minciună decât cei mai simpli și acesta mi se pare că nu are scuză, fiindcă în mod limpede a păcătuțit de voie, osteneala lui trădând adevărul din nepăsare. Dar eu mă îndurerez în privința celor care sunt loviți, ca niște turme, în urma celor prezentate acum. Afară numai dacă cineva nu ar face ceva să îi suporte, punându-și de voie la încercare propriile cugete. Însă când tu, care ești într-atât mai presus de

¹ Traducere după textul grec editat de ierom. Théophile KISLAS în J.-Cl. LARCHET (ed.), *La vie et l'oeuvre théologique de Georges/Grégoire II de Cypre (1241-1290) patriarche de Constantinople*, Cerf, Paris, 2012, pp. 166-256.

² Aluzie la Pilde 1, 6.

mulți prin pricepere și prin cuvinte și care spui că vezi sincer lucrurile în favoarea noastră, ai căzut cu totul în îndoială, cum dar, dacă nu te voi asalta îndeajuns, nu voi da prilej pe bună dreptate și altora să mă asalteze? Ceea ce voi și face, îndată după acestea. Dar pentru moment, mă voi întoarce spre altceva. Adică spre a aduce soluția, atât cât îmi stă în putință, la argumentele puse înainte de tine prin care mărturisești că ai devenit șovăielnic. Mai întâi voi expune primul dintre argumente.

2. Ce sens are, pe de o parte, să nu credem firea fără ipostas și ipostasul fără fire și pe de altă parte, să zicem că Duhul este din firea Fiului, fără a vrea să spunem că este și din ipostasul Fiului? Or ei³ nu refuză să creadă pe ambele și acestea în privința Tatălui, ci, spunând că sunt din firea Lui, adaugă că sunt și din ipostas. Și un asemenea lucru este pretins la început.

3. Soluția la aceasta ar putea desigur să se impună și ar fi ușoară, dacă cineva ar vrea să aducă raționamentul cumva mai de sus. Ceea ce noi cinstim este monarhia, fiindcă Dumnezeu este cu adevărat Unul. Dar monarhia nu e cea pe care o circumscrie o singură persoană. Aceasta este o opinie iudaică sau chiar sabeliană. Dar trei sunt cele pe care rațiunea știe a le numi ipostasuri, încât ceea ce este închinat de noi este Unimea în Treime și Treimea în Unime. Pe de o parte, prin identitatea și egalitatea de cinste a firii, prin unicitatea firii și prin identitatea de mișcare, de putere și energie și prin acordul și unirea la Unul, este Unime. Iar pe de altă parte, este mai întâi Unul și același Unul, ca un izvor a tot Unul și numai Unul, iar prin particularități și ipostasuri, este Treime. Și acestea sunt: Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt. Unul este Născătorul și Emițătorul⁴, în chip nepătimăș și fără de timp. Iar dintre cei doi, Unul este născut,

³ Ioan Vekkos și susținătorii săi.

⁴ În greacă *προβολεύς*. Cf. și traduceri părintelui D. Stăniloae, „Relațiile Treimice și viața Bisericii”, *Orthodoxia*, 16, 1964, nr. 4, p. 508 și în „Purcederea

iar celălalt emis, trei desăvârșite ipostasuri, atotdesăvârșite (supradesăvârșite), care subzistă prin ele însele, nedespărțit și neîmpărțit împărțite în trei caractere⁵ în identitatea de fire. Cele trei ipostasuri sunt un singur Dumnezeu, fiindcă este o singură dumnezeire, o singură fire, o singură ființă și domnie. Pentru aceea este necesar să păstrăm în mărturisire pe Unul după fire în fericita fire și să mărturisim pe cele trei ipostasuri, nici vătămând, prin numărul ipostasurilor, netăierea și neîmpărțirea firii, nici, dimpotrivă, confundând prin aceasta treimea ipostasurilor. Căci nici firea cea preaînaltă, fiind cu adevărat una și supremă, nu s-ar împărți prin cele trei caractere, nici ipostasurile, care din pricina unimii primesc o concentrare a firii lor, nu ar putea trece la un număr mai mic de trei.

4. Și așa stând lucrurile, este cu totul limpede că Duhul Sfânt, Care se spune că este din firea Tatălui, ar fi bine și potrivit evlaviei să se spună despre El că este și din firea Fiului. Căci este o singură fire și, ca fire, nu este cu puțință să primească vreodată împărțire. Iar dacă ar primi, s-ar și înmulți. Și cum atunci și-ar mai păstra unimea după rațiune și după mod [*κατὰ πάντα λόγον καὶ τρόπον*]? Dar pentru ca să nu se desființeze unimea, nu este nici o împărțire după fire, nici diferență, nici mulțime. Dar fiindcă este o singură fire, Duhul mărturisit că este din firea Tatălui, se mărturisește că este și din firea Fiului. Dar aceasta nu înseamnă că Duhul este și din ipostasul Fiului, chiar dacă mai cu seamă este spus că este și din ipostasul, și din firea Tatălui. Iar cel care nu crede că lucrurile stau astfel, niciodată nu pare, dacă examinăm bine, să atingă adevărul. Și nici un cuvânt, oricât de lung și complicat ar fi, nu va putea arăta aceasta.

Duhului Sfânt de la Tatăl și relația lui cu Fiul, ca temei al îndumnezeirii și înfierii noastre”, *Ortodoxia*, 31, nr. 3-4, 1979, p. 588.

⁵ Este vorba de proprietățile ipostatice.